

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига XLII

ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ
ОДБОР ЗА ПРОУЧАВАЊЕ КОСОВА

Књига 1

ЗБОРНИК ОКРУГЛОГ СТОЛА
О НАУЧНОМ ИСТРАЖИВАЊУ
КОСОВА

одржаног 26. и 27. фебруара 1985. године

Примљено на IV скупу Одељења језика и књижевности од 28. априла 1987. године

У р е д н и к

академик

ПАВЛЕ ИВИЋ

БЕОГРАД 1988

МИТАР ПЕШИКАН

Ниједна област старе српске државе нема сачуване тако богате изворе ономастичке грађе из средњег века као предели данашње косовске покрајине. Све три сачуване хрисовуље великих српских манастира — Бањска (Свето-степанска), Дечанска и Светоарханђелска — највећим делом свога садржаја пописују метохе управо на земљишту покрајине Косово, а на овај простор се односе и још многе манастирске даровнице — Хиландара, Грачанице и других манастира — тако да имамо, углавном из XIV века, обиље ономастичких података, топономастичких, а за поједине регије (највише за дечанско властелинство) и антропономастичких, тј. пописа феудалних обвезника.

Иако богати, подаци повеља су ипак само местимични, па су тим важнија сведочанства турских катастарских пописа (тефтера или дефтера), који редом од села до села пописују све пунолетне мушкарце, такође удовице. Два већ објављена катастра, за област Бранковића из 1455. (ОБ 1455) и за Скадарски санџак из 1485. године (СК 1485), пописују континуирано више од три четвртине земљишта САП Косово, доносили много хиљада ономастичких података (в. карту I).

За један лингвистички скуп било би вероватно од већег стручног интереса да говоримо о историји и типологији имена, о временским и просторним разликама у ономастикону, али како овде научну проблематику Косова третирамо интердисциплинарно, биће примереније да се ограничимо на ономастичка сведочанства о територијалном односу етнојезичких група. Што се Влаха тиче, већ су хрисовуље и друге повеље потврдиле да је њихова језичка славизација на овом простору била практично доведена до краја, што је резултирало уједначеношћу имена, тако да ми, кад их повеље не би изричито називале Власима, по самим пописима имена не бисмо могли знати која је насебина српска а која влашка. Међутим, кад је у питању однос *Срб(љ)и* — *Арбанаси* и Дечанска хрисовуља и тефтери показују да је постојао изразит контраст старосрпског и староарбанаског ономастикона, тако да са великом сигурношћу можемо за неко пописано насеље рећи је ли било српско или албанско или мешовито. Што се тиче пописа области Бранковића (а то је сав простор традиционалног Косова, део Метохије и још неки предели), он није открио никакве етнојезичке контрасте, јер на том простору 1455. године није било ниједног насеља са староарбанаским ономастикомом. Зато скадарски попис омогућава да се прати етнојезичка граница од мора па све до Ђаковице, и његова су сведочанства већ анализирана у Академијиним *Ономастолошким ирилозима*.

Уместо да приказујемо и коментаришемо шта је показала досадашња обрада ономастичке грађе,¹ посебно из два објављена тефтера, да овом приликом направимо корак даље у испитивању, јер је изван домашаја ових пописа остао управо предео где и хрисовуље и скадарски тефтер указују да су се сусретале и укрштале српске и албанске насеобине, тј. простор јужне Метохије и шире — доњег Подримља (Призренска област и предели јужно од Ђаковице и Алтина), приказан на картама II и III. Проширујући круг извора, долазимо до потпунијег увида у прилике по овим крајевима.

1.

Већ је СК 1485 открио албанске насеобине у Алтину и доњој Метохији, нарочито у порећу средњег тока Рибнице (садашњег Ереника) и око Трнавe (сад Трава). Највећу концентрацију албанска насеља имала су западније од Ђаковице, у којој су имена била српског карактера, али се управо на висини Ђаковице завршава Скадарски санџак (осим неколико удаљенихседа по призренској области), те остајемо без сведочанстава за предео Хаса, као и за пределе јужно од Алтина (Патково, Слатину и даље низ Дрим).

2.

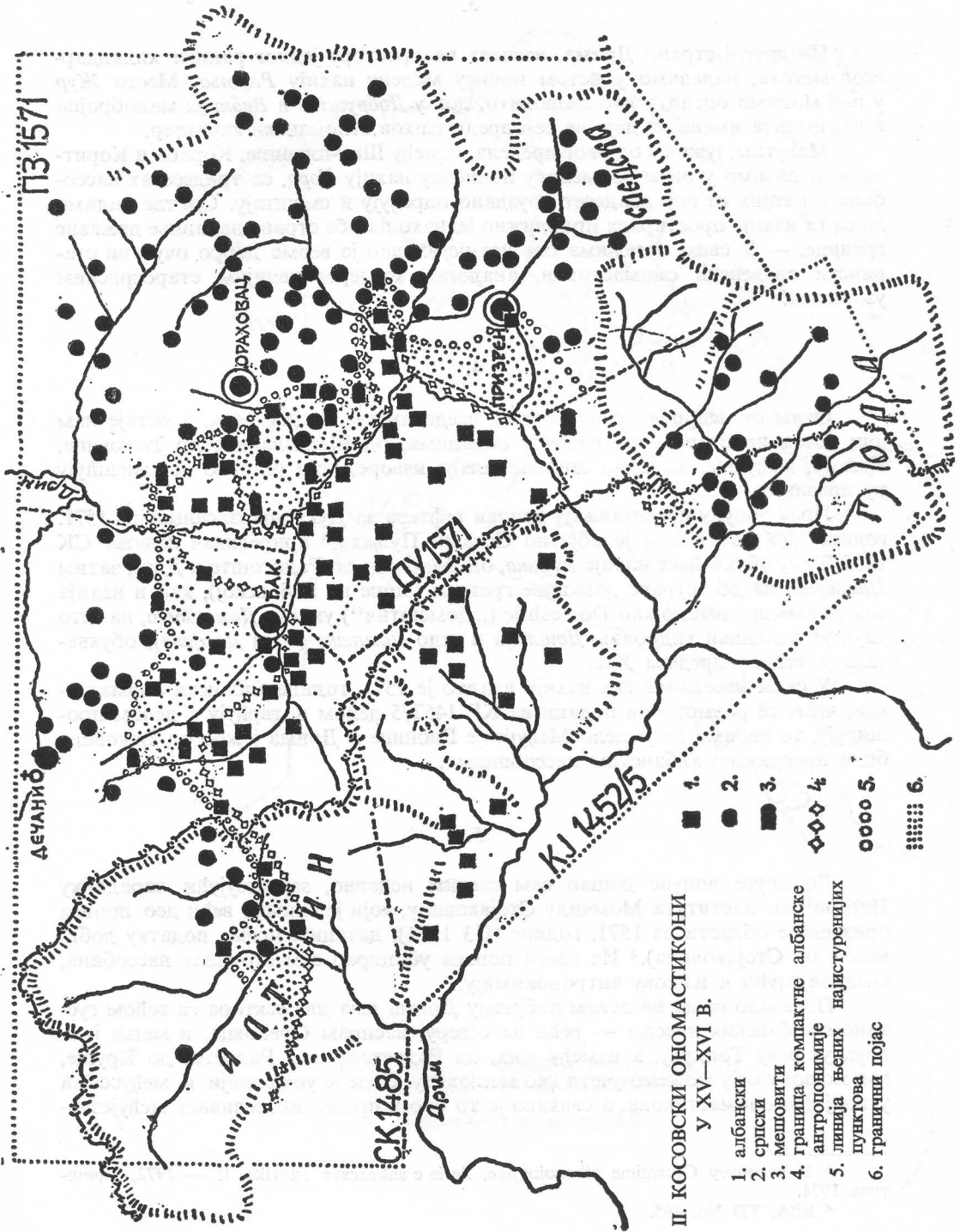
У литератури (предговори Х. Шабановића и М. Соколоског тефтерским издањима)² помиње се један рани попис (из 1452/5. г.) једног крај и ш т а, издуженог и расутог, где налазимо на једној страни Скопски и Тетовски вилајет, а на другој *Просиђење* у Потарју (Брсковска жупа). Аутори помињу да тај тефтер (означимо га са КЈ 1452/5) пописује и вилајет Бистрицу у Призренској области, са нахијом *Гора* или *Гура*. Захваљујући предусретљивости колега из Скопља, добио сам микрофилм овог рукописа, из кога су се могли извући занимљиви подаци.

У вилајету са именом прочитаним као „*Бистрица*“ уочавају се нека села по Паткову (тј. иза Паштрика): *Влахиња* (сад Влана), *Николић* (Никољипа), *Крума*, *Тар*, *Захариш(и)* (Захришта), *Бранишије* (Враништа), а можда и нека села на југу Хаса. Како овде нема никакве Бистрице, а графију можемо прочитати и као *Пџириџи* (старије име Паштрика, познато из ДХ), биће да се вилајет тако звао. Посредну потврду за ово налазимо у једном каснијем тефтеру, где се одговарајући предео зове *нахија Паштирик*. — Даље је низ Дрим нахија *Рудина* (*Рудине?*), у којој су суседи Алтина поменути у ДХ — *Радоишиа*, *Жрково* и *Длиа*.

У свим овим местима, у обе нахије, владао је око 1452/5. г. албански ономастикон.

¹ Синтетичког су карактера радови М. Пешикана: *Зетско-хумско-рашка имена на јо-чејку шурскоја доба*, Ономатолошки прилози III—V, Београд 1982—1984, истог аутора: *Из историјске јојономије Подримља*, Ономат. прилози II, Београд 1981, М. Грковић: *Имена у Дечанским хрисовуљама*, Нови Сад 1983, а тамо се наводи и друга литература.

² Х. Шабановић: *Крајишије Иса-беја Исхаковића*, Сарајево 1964, стр. XXVII; М. Соколоски: *Турски документи за историја на македонскиот народ, Ойширни јојисни дефтери од XV век*, том III, Скопље 1976, стр. 8. Сигнатура споменика: BVA, Maliye No. 12.

II. КОСОВСКИ ОНОМАСТИКОНИ
У XV—XVI В.

- 1. албански
- 2. српски
- 3. мешовити
- 4. граница компактне албанске антропонимије
- 5. линија њених најистуренијих пунктова
- 6. гранични појас

3.

На другој страни Дрима, изгледа на простору једног ранијег хиландарског метоха, налазимо у истом попису малену нахију *Рагоња*. Место *Жур* у њој можемо оценити као мешовито, док у *Добрушци* и *Врбници* малобројна и неизразита имена не дају да се одреди њихов етнојезички карактер.

Међутим, јужније од овог предела, између Шар-планине, Кораба и Коритника, налазимо у овом споменику пописану нахију *Гора*, са тридесетак насеобина од којих се око двадесет поуздано одређују и смештају. Одатле видимо да се та нахија простирала приближно једнако на обе стране данашње државне границе. — У свим насељима ове нахије владао је веома добро очувани старински словенски ономастикон, аналоган конзервативнијим старосрпским узорцима.

4.

Овим су исцрпена расположива сведочанства из XV века, а остаје нам још доста простора непокривеног подацима, од Шар-планине до Ђаковице. Имамо, међутим, за једно столеће млађе изворе, који условно надомешћују ту празнину.

Прву допуну представљају делови тефтера за Дукађински санџак из 1571. године (ДУ 1571), које је објавио Селами Пуљаха,³ приређивач издања СК 1485. Ту су обухваћене нахије *Рудина*, од Ђаковице до Радогоште и Длге, затим *Пашџрик*, на обе стране данашње границе (више на албанској), као и нахија чије је име прочитано као *Domeshtic* („Домештич“) уместо *Домшџица*, на што упућује данашњи хидроним *Дошлица* и село *Дамњане* (тада *Домјане*); обухватала је већину предела Хас.

У свим насељима тих нахија владао је 1571. године албански ономастикон, чиме се размотрени подаци из КР 1452/5 делом потврђују а делом проширују, те видимо да је цело Међуречје Рибнице и Дрима јужно од Ђаковице било прекривено албанским насеобинама.

5.

До друге допуне дошао сам сасвим недавно, захваљујући сараднику Историјског института Момчилу Стојаковићу, који је снимио већи део пописа призренске области из 1571. године (ПЗ 1571), датација према податку добиеном од Стојаковића).⁴ Из овога пописа убицирао сам стотинак насеобина, анализирајући и њихову антропонимију.

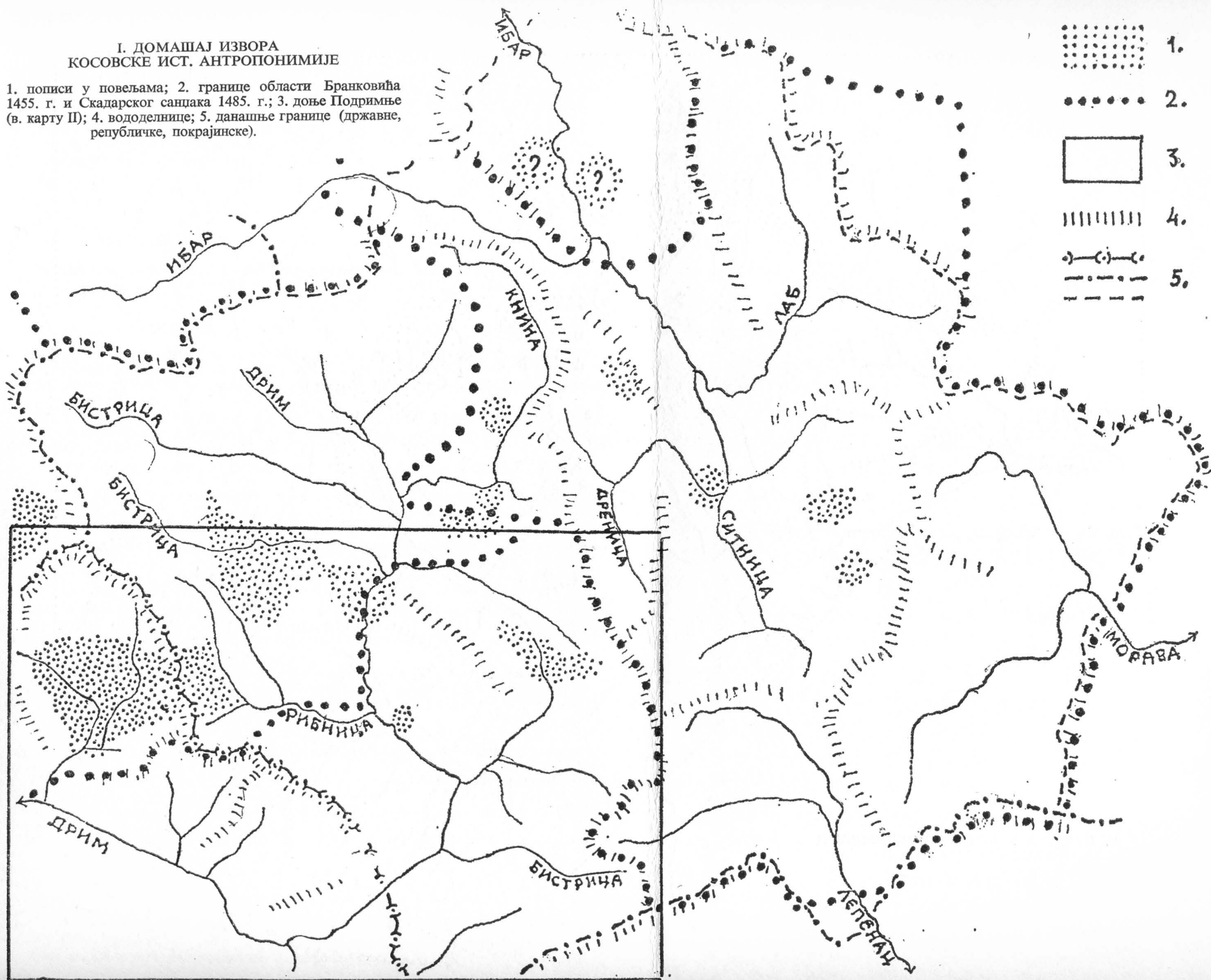
Показало се да на левом побережју Дрима има два сектора са већом густином албанских насеља — већи на северу, наспрам Ораховца, и мањи јужније, уз реку Топлуху, а између њих, од Радостева (сад Радости) до Круше, имамо зону коју можемо узети као мешовиту. Овде је уочљивији и међусобни утицај два ономастикона, а свакако је то био и предео интензивног међујезич-

³ У часопису *Gjurmime albanologjike, Seria e shkencave historike*, II — 1972, Приштина 1974.

⁴ ВВА, TD No. 495.

Г. ДОМАШАЈ ИЗВОРА
КОСОВСКЕ ИСТ. АНТРОПОНИМИЈЕ

1. пописи у повељама; 2. границе области Бранковића 1455. г. и Скадарског санџака 1485. г.; 3. доње Подримље (в. карту II); 4. вододелнице; 5. данашње границе (државне, републичке, покрајинске).

ког контакта, можда и са билингвалним групама, што је погодовало процесима својственим балканској језичкој заједници.

Треба додати да су и у оквиру самог Призрена пописане неке махале са албанским ономастиком, које чине близу једне четвртине хришћанских становника вароши.

Дубина мешовите зоне свакако није велика, и може се рећи да се у Призренској области у XVI веку српско-албанска етнојезичка граница јасно одржавала.

*

Упоређујући хрисовуље и тефтере учавамо и извесне промене стања у интервалу између њих, и то повлачење српског и непредовање албанског ономастикона у албанском и нарочито југословенском делу Алтина, у пределу

САДРЖАЈ КАРТЕ III. КР 1452/5, српски ономастикон: А Рагеша, Б Лешитане, В Љубовић, Г Диканица, Д Брод, Ђ Злојток, Е Крушево, Ж Шишићев'а, З Ново Село, И Тойољани, Ј Орешк, К Борје, Л Орчуша, Љ Ориосије, М Црнољезово, Н Љумџа, Њ Бели, О Зайош, Орчклек, П Кошаршиће, Р Пакиша, С Крст'и (krstas), Т Рабча, Ћ Жур.

КР 1452/5, албански ономастикон: а Дла, в Рушиа, с Рагојошиа, д Ленк, е Жрково (прибл. позиција), ф Косјур, г Захарши (ше), х Гољани, и Пар, ј Николић, к Влахиња, л Крумја, м Бранишије, н Кишан, о Жур.

СК 1485, срп. ономастикон: А Дечани, Б Црвени Бреј, В Лука, Г Прилеји, Д Рзичићи, Ђ Преки Луј, Е Храсиовица, Ж Грмочел, З Шайшир, З' Раковац, И Рилковина, Ј Црмње, К Рашковици, Л Беу, Љ Древодел (прибл. позиција), М Сливјани, Н Траканић, Њ Д'јаковица, О Рибница (прибл. позиција), П Ђивоказ, Р Јуник, С Јасић, Т Бойуша, Ћ Каменица, У Шишчани, Ф Требойоље, Х Гостурани, Ц Михаљани, Ч Бабиновици, Џ Сошани, Ш Драбиљ.

СК 1485, алб. ономастикон: а Бербај, в Ројам, с Вучи Дол, д Морина, е Јуник, ф Добри Дол (прибл. позиција), г Дујак, х Доброш, и Ђивоказ, ј Сјубла, к Црњејојно (прибл. позиција), л Пуношевици, м Смолице, н Појовци, о Шимманци, р Кореница, с Бороња, т Дујк, с Мел, т Осек, у Беу, в Вранић, в Брајковац, х Војово, у Лијовац (јужно, у пределу Хас).

ДУ 1571, алб. ономастикон: а Мојлица (и западније Гуска), в Рача, с Крушевица, д Дол, е Гоген, ф Грчина, г Домјани, х Смаћ, и Бишијажин, ј Фшан(а), к Рагојшица = Ујз, л Ројово, м Ромања, н Лукиње, о Крајково, р Зјум = Зубовци, д Љубижда, г Мазрек, с Којуш, т Плајна, у Горожуј.

ПЗ 1571, алб. ономастикон: а Призрен (четири махале), в Долња Србица, с Новак, д Смаћ, е Зојић, ф Пиране, г Круша, х Долња Хоча, и Целине, ј Зерзево, к Шишавица, л Долњи Пошочани, м Рагосијево, н Рагковци, о Врањак, р Ношијал, д Брајојиш Дол, г Дањане, с Серош, т Подлужје.

ПЗ 1571, срп. ономастикон: А Призрен (десет махала), Б Зајрад'чка, В Лешково, Г Јабланица, Д Манасирице, Ђ Небрејошије, Е Љубиње, Ж Мучниково, З Сирецка, И Плањани, Ј Живјани, К Локовица, Л Речани, Љ Врбичани, М Ново Село, Н Грнчар, Њ Љубижња, О Свети Пейр, П Горња Србица, Р Долња Србица, С Вележа, Т Нисџра, Ћ Новак, У Биновици, Ф Цаирици, Х Шишавица, Ц Љујољав, Ч Коруша, Џ Грковци, Ш Цревојлажде; (северисток:) А' Малчиново, Б' Дворани, В' Пойовљани, Г' Букош, Д' Саврово, Ђ' Сојина, Е' Сухорека, Ж' Речани, З' Бузаково, И' Крушица, Ј' Моховљани, К' Чајдрак, Л' Драјачина, Љ' Блајце, М' Гуницај, Н' Тумичина, Њ' Семейшије, О' Нукиор, П' Косјур, Р' Брешанце, С' Пајаруша, Т' Јанчишиа, Ћ' Осјрозуб, У' Бања, Ф' Сеник, Х' Орлад, Ц' Црни Луј, Ч' Влашки Дреновици, Џ' Мируша, Ш' Доманеј; (северозапад:) А' Турјак, Б' Горачево, В' Понорце, Г' Лабићево, Д' Крамовик, Ђ' Подлужје, Е' Рагосијево, Ж' Сојинић, З' Долги Пошочани, И' Бела Црква, Ј' Зерзево, К' Влчи Трн, Л' Бресјовац, Љ' Целине, М' Нојавци, Н' Круша, Њ' Равна Дубрава, О' Момуша, П' Нејробитије, Р' Трње, С' Храшијани, Т' Сјуденичани, Ћ' Сламодраже, У' Добродољани, Ф' Рејимље, К' Ојшериша, Ц' Жалчишије, Ч' Хоча, Џ' Горњи Пошочани, ШЧ' Дреновици.

Тачкасти појас означава приближну етнојезичку границу.

Сѐрош и у селу Зерзеву; обрнуту појаву видимо на сектору светоарханђелских арбанаских катуна.⁵

Истакнимо на крају да су ономастички подаци о српско-албанској језичкој граници изван сумње, због изразитог контраста једног и другог ономастикона. Ако, на пример, узмемо 14 најкарактеристичнијих албанских имена из пописа 1571. године — *Пренд, Андре (Ндре?), Лика, Нина, Бац, Вон, Биба, Пал, Вин, Кола, Ника, Паја, Гака и Гац* — видимо да неко од тих имена носи добра половина житеља селâ која смо идентификовали као албанска, а у пределу иза Паштрика чак 60%, док у четири српска узорка по 250 људи (са самог севера области, из предела Ораховац — Студеничане, из Призрена без албанских и муслиманских махала, из Средске) налазимо само две потврде за ова имена (једну за *Нина* и једну за *Паја*).

Сведочанства турских катастарских пописа омогућују, дакле, да се унесе егзактност у једну материју која је од несумњивог научног интереса и о којој се доста говори и пише, и у науци и изван ње, али често напамет и произвољно. Надајмо се да ће утврђивање стварних прилика допринети расветљавању укупне језичке и с њом повезане проблематике по овим крајевима, а истовремено сузити простор за слободно руковање стручном материјом.

*

Ономастичка грађа из поменутих необјављених извора — КЈ 1452/5 и ПЗ 1571 — заслужује подробнију и свестранију обраду, коју не допуштају оквири овог саопштења, али се надам да ћу је понудити Ономатолошким прилозима САНУ.⁶ Тако ће се, колико је засад могућно, попунити празнина у подацима с почетка турскога доба, из XV века, која је остала након обраде грађе ОБ 1455 и СК 1485. Истовремено ће се, увођењем извора из 1571. године, начети један од наредних задатака историјске ономастике — обрада грађе у још једном хронолошком пресеку.

Верујем, наиме, да са таквим обрадама треба наставити из века у век, и то на што ширем простору, колико год буду омогућили очувани споменици, јер бисмо тако могли сагледати еволуцију ономастике и мењање прилика од којих она зависи. Рад у том правцу у великој мери је спутан оскудном документацијом, slabим могућностима увида у споменике. Ограничене су могућности

⁵ Да је словенска компонента становништва некад била јаче заступљена и у крајевима где у доба тефтера влада албанска антропонија, сведоче бројни словенски топоними, нпр. *Дла* (сад Дега), *Рагоишћа* (Радогош), *Слајина* (Skatinë), *Тлџо Брдо* (*Сџобрдо* у ДУ 1571), *П'сџр'с* (Паштрик), *Годџн* (од *Годџслав* или сл., ијек. варијанту *Гођен* налазимо у Бјелицама у Црној Гори), *Дол* (сад Дољ), *Крушевица* (Кушавац) и др. Нарочито доследну концептрацију овакви топоними имају тамо где је и срањење антропоније са ДХ показало да је било смене становништва — у југословенском делу Алтина (*Врело, Ујездна, Пљошевици, Јабланица, Пойовци, Нересџуше* и на другој страни Рибнице *Доброш, Сџубла, Смолице, Црвејојно* и др.), као и између Зерзева и Сароша (*Рагосџево, Рагковци, Пошочани, Врањак, Подлужје*).

Можемо, изгледа, закључити да су главни правци ширења албанског ономастикона (а то значи и живља) у XV и XVI веку били уз Рибницу и Трnavу и уз Бели Дрим, обоје из предела Хаса и подгорја Паштрика. Насеља пак око Топлухе вероватно су старији слој, будући да се у додиру с њима налазила зона арбанаских катуна из Светоарханђелске хрисовуље, који се нису одржали до XVI века.

⁶ Док је овај прилог чекао на штампу, израђена је монографија *Сџара имена из доње Погримља* и објављена у Ономатолошким прилозима VII, стр. 1—119. Нови извори омогућили су да се у XVI веку идентификује албански ономастикон и у нахији Опoље.

набавке снимака из париградских архива, а објављивање потребних извора није далеко одмакло. Међутим, у разним југословенским центрима већ постоји велики број микрофилмова или комплета снимака, било у документацији установа било у рукама појединих истраживача. Сигурно је да би се систематском разменом копија — рецимо из Скопља, Приштине, Београда и Сарајева — добиле врло садржајне збирке, које би омогућиле и бржи и систематичнији рад.

Напоредо с тим правцем рада, треба наставити са систематском обрадом ономастике из повеља — и по важнијим споменицима, како је то већ учињено за Дечанске хрисовуље, и по појединим зонама, како је засад обрађено горње Подримље. При томе историјске топониме треба идентификовати са данашњима, где год се нађу очувани ономастички одрази старих имена. Зато је добро да таква историјска обрада иде за савременим теренским испитивањима, каква су за пределе Метохије извели Св. Стијовић, А. Цоговић, М. Букумирић и Д. Стијовић, јер се захваљујући прикупљеној садашњој микротопонимији повећавају могућности одређивања и смештаја старих имена. — Остаје у овом послу пожељно да испитивачи албанских говора и њихове микротопонимије допуне списак нађених трагова старих топонима, јер је сигурно да се у микротопонимији албанских села чува доста средњовековних имена, макар и у знатно измењеном облику.

Испитивање ономастике турског периода никако не треба ограничити на турске споменике, ма како били богати. Читање имена у њима често је несигурно и непрецизно, па ће у разрешавању недоумица бити од користи макар и фрагментарна грађа из других извора, ћириличких и латиничких. На пример, грађа из познатих записа Михаила Лукаревића, дубровачког трговца из Новог Брда, коју је обрадио Н. Родић,⁷ доста помаже да се сигурније прочитају имена из ОБ 1455.

Ако се истрајно буде ишло овим правцем, косовски историјски ономастикон добиће обраду коју заслужује и која може бити узор за систематски рад на именима из других крајева.

ИЗ ИСТОРИЧЕСКОЙ ОНОМАСТИКИ КОСОВА

Мишар Пешикан

Главное внимание посвящено исследованию соотношения древнесербского и древнеалбанского ономастиконов в нижней части бассейна Белого Дрима. Основные результаты видны на прилагаемых картах.

⁷ ЖОК V, Мостар—Сарајево 1985, стр. 221—225.